

Вступ

I. Священник

НАРЕШТІ СВЯЩЕННИК став на казальниці. Парафіяни попідводили голови. О, таки з'явився! Хоч ця неділя не змарнується без служби Божої, як змарнувалася минула, та й не одна перед тим.

Священник був молодий, стрункий, високого зросту і пре-пишної вроди. Якби одягти його в панцир, коронувати йому голову шоломом і припнути меча, а тоді віддати той образ у мармурі, то він не поступався би найкращим античним взірцям. Священник мав глибокі очі скальда* й округле, міцне підборіддя воїна, усе в нього було гарне, доладне, виразне, зігрите генієм і натхненням.

Угледівши його такого, люди в церкві якось дивно при-нишкли. Вони більше звикли бачити, як він, ледве на ногах тримаючись, виходив з корчми разом з веселими приятелями, такими, як Беренкройц — полковник із густими білявими вусами, або дужий велетень, капітан Крістіан Берг.

Він так розпився, що вже не один тиждень нехтував своєю службою, і парафіянам довелося поскаржитися на нього, спершу до пробста**, а тоді й до єпископа та капітула. Й ось тепер єпископ приїхав подивитися, що тут робиться, і вчинити суд. Він сидів на хорах, оточений духовними вихователями з Карлстада та священниками з навколишніх парафій, і на грудях у нього блищав золотий хрест.

* Скальд — давньоскандинавський поет-співець. — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано іншого.

** Пробст — священник, який керує кількома парафіями.

Безумовно, поведінка цього священника переступала дозволені межі. Тоді, у 20-х роках XIX століття, не вельми прискіпувалися до пияцтва, але ж він через горілку занедбав свою службу, отож хай тепер її втрапить.

Він стояв на казальниці й чекав, поки затихне остання строфа псалма.

І, стоячи так, усвідомив, що в церкві зібралися самі його вороги, геть на всіх лавках. І серед панства на криласі, і серед селян унизу, і серед конфірмантів* на хорах були його вороги, самі вороги. Ворог натискав педаль органа, ворог грав на ньому. На лавці церковних опікунів теж були вороги. Всі ненавиділи його, — від малих дітей, яких принесли в церкву, до церковного сторожа, солдата з негнучкими суглобами, який воював під Лейпцигом**.

Священникові хотілося впасти на коліна і просити в них милосердя.

Та наступної хвилі його огорнула глуха лють. Він добре пам'ятав, як рік тому вперше піднявся на цю казальницю. Тоді над ним не тяжіло жодне тавро, а тепер він стоїть перед людиною із золотим хрестом на шиї, яка приїхала судити його.

Поки він читав вступний текст, до обличчя йому, хвиля за хвилию, припливала кров. То був гнів.

То правда, що він пив, але хто має право його за це судити? Чи хтось бачив церковний будинок, де йому доводилося мешкати? Смерековий ліс, темний і понурий, підступав до самих його вікон. Вода просякала крізь почорнілий дах і текла пліснявими стінами. Хіба не горілка підтримувала його дух, коли дощ чи віхола вдиралися до хати крізь потріскані шибки й коли занедбана земля не давала вдосталь хліба, щоб угамувати голод?

* Конфірмант — той, хто прийшов на таїнство елеопомазання (католики) або вирішив пройти обряд прийняття до церкви (протестанти). — Прим. ред.

** Йдеться про битву коаліційних військ з армією Наполеона під Лейпцигом 1813 року.

Він вважав, що якраз такого священника вони й заслужили. Адже всі тут пиячили. То чого ж він єдиний має стримуватися? Вдівець, який хоронив свою дружину, напивався на поминках, а батько, охрестивши дитину, влаштував потім п'яний бенкет. Люди прикладалися до пляшки дорогою із церкви додому, і дехто вертався вже п'яний як чіп. Їм саме пасував священник-п'яниця.

Горілку він полюбив під час службових виїздів, коли в блаженському пальті доводилось їхати з милю* по замерзлому озері, де гуляли всі холодні вітри, коли він метався тими самими озерами на човні в бурю і зливу, коли треба було злазити з саней і прокопувати коневі дорогу в заметах, таких заввишки, як будинок, чи коли він брив лісовими мочарами**.

Рік повільно спливав понурими днями. Селяни й поміщики всіма помислами своїми були припнуті до земних справ, та ввечері, за чаркою, їхній дух скидав із себе пута. Прокидалась уява, тепліло на серці, життя розквітало, дзвеніла пісня, духмяніли троянди. Для всіх тоді шинок ставав чарівним садом, осяяним південним сонцем: над головами звисали оливи й виноград, серед густого зеленого листя ясніли мармурові статуї, а під пальмами та платанами гуляли філософи й поети.

Ні, він, священник на казальниці, знав, що без горілки не можна прожити в цьому краї. Знали це й усі його слухачі, а однаково хотіли тепер його судити.

Хотіли здерти з нього ризу за те, що він зайшов п'яний до їхнього Божого храму. Ох, чи ж мали всі ці люди... чи ж вірили вони, що мають якогось іншого Бога, крім горілки?

Він дочитав уступ і опустився навколішки проказати «Отче наш».

Поки священник молився, у церкві панувала глибока тиша. Та раптом він обома руками вчепився в зав'язки на

* Шведська миля дорівнює 10,6 км.

** Багно, трясовина. — Прим. ред.

ший. Йому здалося, що всі люди на чолі з єпископом скрадаються сходами на казальницю, щоби стягти з нього ризу. Він стояв навколішки й не обертався, проте майже відчував, як вони смикають ззаду за поділ, і виразно бачив їх усіх — єпископа, духовних вихователів, пробстів, церковних опікунів, паламаря і решту парафіян, цілу довжелезну низку людей, яка шарпала й термосила його за ризу. І він чітко уявив, як ті, що вчепилися в ризу, полетять навзник зі сходів, коли тріснуть зав'язки, і як беркицнуться ті, що стоять нижче й не досягли до ризи, а тягнуть одне одного за поли.

Він уявив цю сцену так яскраво, що мало не засміявся, стоячи навколішки, але одночасно на чолі йому виступив холодний піт. Яке все-таки лихо його спіткало! Тепер через горілку його виженуть. Священник, позбавлений сану! Хіба є на світі щось жалюгідніше?

Він буде жебраком, що в лахмітті лежатиме десь у каналі, злигається з бездомними.

Молитва скінчилася. Священник мав почати казання. Та зненацька одна думка стулила йому вуста. Він збагнув, що востаннє стоїть на казальниці й має змогу вознести хвалу Господові.

Востаннє! Він аж затіпався, забув і про горілку, і про єпископа. Думав тільки про те, що мусить скористатися нагодою і віддати Богові хвалу.

Йому здалося, ніби підлога в церкві разом зі слухачами впала кудись глибоко, а дах розступився так, що він зазирнув у небо. Він стояв на казальниці сам-самісінький, полинувши духом до відслоненого над головою неба; голос його подужчав, і він почав виголошувати Богові хвалу.

Натхнення пройняло його. Він не дотримувався вступного тексту, думки линули в його голову, наче згряя одомашнених голубів. Йому здавалося, ніби то хтось інший говорить за нього, та водночас він розумів: це найвище досягнення на землі, у блиску й величі ніхто не зрівняється з ним, який стоїть отут і славить Господа Бога.

Він говорив, поки в ньому горіло натхнення, та ось воно згасло, дах знову опустився на церкву, і звідкись знизу, із глибокої глибини, виринула підлога. Священник упав навколішки й заплакав, бо усвідомив, що пережив найкращу у своєму житті хвилину, і тепер ця хвилина скінчилася.

Після відправи відбулася ревізія і церковні збори. Єпископ запитав парафіян, які вони мають скарги на свого священника.

Священник уже не був такий лютий і впертий, як до казання. Тепер його долав сором, і він похилив голову. О, зараз виявляться всі його п'яні походеньки!

Одначе ніщо не виявилось. Навколо великого столу в церковній канцелярії панувала тиша.

Священник звів очі. Спершу на паламаря — ні, той мовчав, тоді на церковних опікунів, на уповноважених із села, на власників рудень. Усі мовчали. Стулили міцно вуста і трохи збентежено втупилися у стіл. «Чекають, щоби хтось почав», — подумав священник.

З-поміж церковних опікунів хтось кашлянув і озвався:

— Вважаю, що ми маємо доброго священника.

— Ваша превелебність самі чули, як він виголошує казання, — додав паламар.

Єпископ нагадав, що він часто нехтував недільними відправами.

— Хіба священник не може захворіти, як і кожен інший? — відповіли селяни.

Він натякнув, що парафіяни невдоволені священниковою поведінкою.

Тоді всі в один голос почали його захищати. Мовляв, їхній священник ще такий молодий, ніякої біди з ним не сталося. Аби він тільки завжди казав такі казання, як сьогодні, тоді вони не поміняли б його хоч би й на самого єпископа.

Не знайшлося кому звинувачувати, отже, не могло бути й суддів.

Священник відчув, як серцю його стало тісно у грудях і як легко потекла в жилах кров. Він тепер уже не серед

ворогів, вони прихилилися до нього саме тоді, як він того найменше сподівався, він і далі залишиться священником!

По ревізії єпископ, духовні вихователі, пробсти й найзначніші парафіяни сіли обідати у священниковому будинку. Одна сусідка перебрала на себе роль господині, оскільки священник був неодружений. Вона влаштувала все якнайкраще, і священникові здалося, що його дім не такий і страшний. Під ялинами накрито довгий стіл, і він вабив око білою скатертиною, блакитною та білою порцеляною, блискучими чарками та рівненько складеними серветками. Біля входу заткнуто дві берізки, поміст на ганку встелено вересом, на даху почеплено вінок, усі кімнати завітчані, дух плісняви вивірено, зелені шибки у вікнах приємно полискують на сонці.

Серце священникове сповнилося радістю, і він зарікся більше пити.

За обіднім столом всі були веселі. Парафіяни тішилися тим, що виявили поблажливість і великодушність, а духовні отці були раді, що все минуло без скандалу.

Добрий єпископ підняв чарку й заявив, що в цю мандрівку він вирушав із важким серцем, бо до нього доходило багато поганих чуток. Він сподівався зустріти Савла, але бачить, що Савл уже обернувся в Павла*, який зробить більше, ніж вони всі разом. Потім превелебний гість згадав про великий хист свого молодого колеги й похвалив його. Не щоб той запишався, а щоб натужив усю свою снагу й пильнував себе; так треба робити кожному, хто несе на своїх плечах важку, але коштовну ношу.

Священник на обіді пив небагато, але сп'янів, бо голову йому заморочило велике несподіване щастя. Небо запалило над ним вогненний язик натхнення, а люди подарували йому свою любов. Кров нуртувала йому в жилах іще довго по тому, як настав вечір і гості роз'їхалися. До пізньої ночі

священник сидів у своїй кімнаті, у відчинене вікно струменіло свіже повітря і студило гарячку блаженства, радісний неспокій, що не давав заснути.

Зненацька він почув голос:

— Ти не спиш, отче?

До вікна простував моріжком якийсь чоловік. Священник придивився і впізнав капітана Крістіана Берґа, одного зі своїх щирих горілчаних побратимів. То був волоцюга, зростом і силою справжній велетень, високий, як вершина Гурліта, а дурний, як гірський троль.

— Певне, що не сплю, капітане, — відповів священник. — Хіба можна такої ночі заснути?

А тепер послушайте, що той капітан Крістіан йому розповів. Велетень мав своє на гадці. Він збагнув, що тепер священник не зважиться пити. І не матиме ніколи спокою, думав капітан, бо коли духовні отці з Карлстада приїхали раз, то можуть з'явитися і вдруге та стягти з нього ризу, якщо питиме горілку.

Але капітан Крістіан доклав до цієї справи свою важку руку і владнав так, що духовні отці ніколи більше не поткнуться до їхньої парафії, і єпископ також. Віднині священник і його приятелі можуть пиячити собі в церковному будинку скільки хочуть. Послушайте, який геройський учинок зробив дужий капітан Крістіан!

Коли єпископ та обидва духовні отці посідали в карету і дверці за ними гарненько зачинили, капітан вибрався на передок і віз їх милю чи й зо дві ясною літньою ніччю.

А тоді Крістіан Берґ дав велебним отцям відчуття, як ненадійно тримається життя в людському тілі. Він погнав коной шаленим чвалом. Нехай знають, як забороняти чесній людині кроплювати душу горілкою!

І вже певне, що він не тримався дороги, натряс їх так, щоб довіку пам'ятали! Він гнав через окопи і стерню, швидко, як вітер, спускався з пагорбів, мчав понад берегом озера, аж вода розбризкувалася з-під коліс, ввігнався у глибокий мочар, пробирався через голі скелі, такі слизькі, що коні з усієї сили

* Біблійний апостол Павло до навернення у християнство звався Савлом і був запеклим переслідувачем християн.